

Ән өнері арқылы оқушылардың вокалдық дағдыларын дамыту тәсілдері

Арипбаева Л.Ш., Бексейітов Н.Б., Естемкулов С.А.

Қазақстан Республикасы, Шымкент қ.

Ғасырлар бойы қазақтың шексіз даласы халық мұңы мен қуанышын бөліскен әндермен, аңыздармен, әндермен және домбырамен толықты. Бұл далада мыңдаған тарихи өмір, лирикалық әндер дүниеге келді. Қазақ әндерін тыңдай отырып, орыс саяхатшысы Г.Потанин "Бүкіл қазақ даласы ән салғандай әсер" деп таңдана атап өтті. Қазақтың халық ән өнерін дамытуда орындаушылық шеберліктің керемет шыңына жеткен нағыз өнер шеберлері ерекше рөл атқарады. Көптеген талантты адамдар: Құрманғазы, Дәулеткерей, Тәттімбет, Біржан сал, Сегіз сері, Жаяу Мұса, Үкілі Ыбырай, Ақан, өз өнерін серіден, Иса, Өміреден бастаған.

Біздің ұлттық кәсіби өнеріміздің негізін қалаушылар — Қанабек Байсейітов, Күләш Байсейітова, Құрманбек Жандарбеков, Әнуарбек Үмбетбаев, Манарбек Құрманов, Ғарифолла Құрманғалиев және тағы басқалары, біздің ақсақалдарымыз музыкалық білім алмағанына қарамастан, өздерінің табиғи, жеке дарындарының арқасында ұлттық опера өнерінің негізін қалаған, болашақ кәсіби әншілердің өсуіне үлкен ықпал еткен.

Олардың кейбіреулері - Б.Досымжанов, Ш.Бейсекова, К.Кенжетаев, Рашид және Мүслім Абдуллиндер, Е. Серкебаев, Р. Жаманова, Б. Төлегенова, Б. Жылысбаев, М. Мұсабаев, Н. Қаражігітов, Б. Әшімова, Х.Қалиланбекова, С.Құрманғалиева, Ш. Үмбетәлиев. Әншілік өнердің теориялық негіздерін меңгерген нағыз кәсіби әншілердің алғашқы легі қазақ вокалдық өнерін көрсетті.

Бұл "алыптардан туған алыптар", жоғарыда аталған алыптар тәрбиелеген, олардың кейбіреулері біздің елімізге келген Ұлы мамандардан үйренген. Бұл алғашқы мамандар 1950 жылдардан бастап өз студенттерін елде тәрбиелей бастады. Сонымен қатар, халық әртісі, ардагер ұстаз, қазақ вокалдық өнерінің еңбек сіңірген қайраткері, әншілердің бірнеше ұрпағын тәрбиелеген. Бекен Жылысбаевтың еңбегі зор екенін ерекше атап өткен жөн. Біздің замандастарымыз Мұрат Мұсабаев, Бүкілодақтық вокалистер конкурсының лауреаты Әлібек Дінішев, Бүкілодақтық вокалистер конкурсының және Цвикау мен Рио-де-Жанейро халықаралық конкурстарының лауреаты Ғафиз Есімов, Италияның өзінде алғаш рет мамандық алған ҚР еңбек сіңірген әртісі Аманкелді Семтин, Барселонада Бүкілодақтық вокалистер конкурстарының және халықаралық вокалистер конкурстарының дипломанты Майра Мұхамедқызы қазақ өнерін бүкіл әлемге танытты, ҚР Халық әртісі Н.Үсенбаева, Байсұлтанов, еңбек сіңірген әртіс Ж. Баспақова, Б. Қожабаева, Б. Ысқақова, Ш.Әбілова, К. Мыржықбаева, М. Шалабаева, У. Кенжебекова және т. б. қазіргі заманғы опера өнерін өз елінде және шетелдерде көрсеткен біздің саңлақтарымызды тәрбиеледі, қазақ

вокалдық өнерінің табысқа жетуінде осы кәсіби педагогтардың қосқан үлесі зор екенін айтқымыз келеді.

Ақыр соңында, оларды тәрбиелеген алыптар арқылы, оларды тәрбиелеген мұғалімдер арқылы біздің Қазақстанымыздың дарқан даласына әлемге әйгілі вокалдық жауһар туынды жалғаса береді. Ал енді үзілген сызықтан жоғары жүре береміз. Әншінің дауыстық аппараты қолында емес, көзге көрінбейді, оны тек тыңдау және оның бұлшық еттерінің сезімін бақылау керек, себебі ол тасқа салынған. Тек тыңдау арқылы біз дыбыстың қайдан шыққанын, оның естілетінін, күңгірт болып көрінетінін, дауыс көтеріліп, төмендейтінін, интонацияны жоғалтатынын немесе жағымды, жұмсақ естілетін дауысты анықтай аламыз. Осы типтік белгілердің арқасында тәжірибелі мұғалімдер дауыстың жетіспеушілігі неде екенін анықтап, диагноз қойып, дауысты дұрыс қоюды бастайды. Мұғалімнің кеңесіне құлақ асып, оларды тез арада іске асыру қажет. Студент пен мұғалім арасындағы түсіністік пен сыйластық болашақ қиындықтарды бірлесіп шешуге ықпал етеді.

Мұғалім, оқушы, ең алдымен, өзін-өзі бақылау, өзіне дұрыс жұмыс жасау жағдайында өзін-өзі тәрбиелеуді бастауы керек. Оқушының алдына тікелей вокалдық міндеттер қою, нақты нұсқаулар беру, оны шешудің басты мәселесі не екенін түсіндіру, мағынасын ашу қажет.

Жоғары сынып оқушыларымен вокалдық (ансамбльдік) жұмыстағы негізгі әдістемелік-педагогикалық принциптері ол жұмыстағы негізгі қағида-вокал процесінің техникалық және көркемдік жағын біріктіру. Дыбыспен, оның еркіндігімен, музыкалық фразаның бүкіл құрылымын дәл жаңғыртумен, оның музыкалық мәні мен маңыздылығын анықтаумен тынымсыз жұмыс педагогикалық бағыттың ажырамас бөлігі болып табылады.

Ән айту музыкалық білім берудің маңызды құралдарының бірі болып табылады және баланың жан-жақты және үйлесімді дамуында маңызды рөл атқарады. Ән айту әрқашан баланың өмірінде болады. Ән-қоршаған шындық идеясының жарқын, бейнелі формасы. Ән айтуды үйрену процесі баладан үлкен белсенділік пен психикалық стрессті қажет етеді. Ол өз әнін басқалардың әнімен салыстыруға, фортепианода орындалатын әуенді тыңдауға, музыкалық тіркестердің табиғатын салыстыруға, орындау сапасын бағалауға үйренеді.

Ән бірден бірнеше маңызды функцияларды орындайды: баланы физикалық және эмоционалды түрде дамытады. Ән айту балалар ағзасына пайдалы әсер етеді, дұрыс тыныс алу жүйесін қалыптастырады, сөйлеудің дамуына, дауыс аппаратының нығаюына ықпал етеді. Оқу процесінде баланың негізгі музыкалық қабілеттері әсіресе белсенді дамиды: эмоционалды жауаптылық, музыкалық есту, ырғақ сезімі. Баланың дауыстық аппаратының одан әрі дамуы, оның кәсіби өсуі бастапқы әншілік мәдениеттің қаншалықты сауатты және іргелі болуына байланысты. Ән айту, музыка мен сөздерді біріктіру арқылы орындаушы мен тыңдаушыға әсер ету сіздің сезімдеріңізді білдіруге ғана емес, басқаларға эмоционалды түрде жауап беруге мүмкіндік береді. Бұл оның балалардың қабылдауы үшін ерекше қол

жетімділігі. Ерте жаста балалар әнге оның мазмұнын толық түсінбестен жауап береді. Ойлау, сөйлеу, жаңа идеялардың жинақталуы дамыған сайын баланың тәжірибесі күрделене түседі, әннің өзіне де, оны шығаруға да қызығушылық артады. Балалардың вокалды педагогикасы ересектердің әнімен салыстырғанда бірқатар ерекшеліктерге ие. Бұл ерекшеліктер баланың денесі әлі қалыптаспағандығымен және жасына қарай даму сатысында болуымен анықталады. Сонымен қатар, әр жас арнайы әдістемелік тәсілдерді қажет етеді.

Вокалдық жұмыста ең бастысы-дұрыс дыбыс шығаруды қалыптастыру, әншілік тыныс алуды дамыту, дикциямен жұмыс істеу және т.б. үшін вокалдық жаттығулардың әртүрлі түрлерін таңдау репертуарды таңдауда маңызды. Баланың дауыстық аппаратының одан әрі дамуы, оның кәсіби өсуі бастапқы әншілік мәдениеттің қаншалықты сауатты және іргелі болуына байланысты. Қазіргі заманғы білім беруді дамытудың қазіргі кезеңінде білім беру процестерінде өзгерістер орын алуда: білім беру мазмұны күрделене түсуде, байытылуда; балалардың шығармашылық және зияткерлік қабілеттерін дамытуға педагогтердің назарын аударуда; дәстүрлі әдістерді оқыту мен тәрбиелеудің белсенді әдістері алмастыруда. Сондықтан әр баланың біртұтас тұлғасының шығармашылық дамуын және оның музыкалық білімінің сапасын қамтамасыз ететін Музыкалық білім берудің инновациялық музыкалық-педагогикалық технологияларын іздеудің өзектілігі айқын. Ән салуда жаңа технологияларды қолдану келесі білім беру мәселелерін шешуге көмектеседі:

- Мәнерлеп ән айту үшін қажетті ән айту дағдыларын қалыптастыру;
- Вокалдық өнер туындыларын түсінуге және бағалауға үйрету ;
- Тәрбиеленушілердің вокалдық есту қабілетін дамыту, әншілік дауыстың толық дыбысталуы туралы түсінік қалыптастыру ;
- Ата-аналарды вокалдың теориялық негіздерімен, балалар дауысының табиғатымен таныстыру. Тәрбиелік міндеттерді іске асыру үшін жаңа педагогикалық технологияларды енгізу қажет.

Әдебиеттер:

1. Ғизатов Б. « II- класс ән сабағы» оқулығы, Алматы, 2011ж.
2. Қыдырбаева М. Мектептегі музыкалық тәрбие әдістемесі . Фолиант баспасы Астана 2010 ж.
3. Кабалевский Д.Б. Музыка и музыкальное воспитание, Москва, 2000г.